

Min forfader var en syrisk flygtning: Migration som bibelteologisk tema

Af lektor, dr.theol., ph.d. Frederik Poulsen

Det Gamle Testamente er fuld af ord om Gud og os. I Femte Mosebog kan man læse en kort og koncentreret fremstilling. En bekendelse. Der er tale om et udsagn, som skal fremsiges, når man som tak bringer en lille gave af årets høst til templet.

Udsagnet i 5 Mos 26,5-10 giver et rids af hovedpunkterne i Israels historie. Om stamfædrene, slaveriet i Egypten, udfrielsen og indtagelsen af det forjættede land Kana'an. Det siger noget om Gud som herre over historien. Og om hans folks forhistorie.

Bekendelsen begynder med ordene: "En omflakkende aramæer var min fader; med få folk drog han ned til Egypten, hvor han boede som fremmed, og dér blev han til et stort, mægtigt og talrigt folk". Den omflakkende aramæer må være patriarken Jakob, der også kaldes for Israel. Han levede et flygtigt liv og endte i Egypten, hvor hans slægt ifølge fortællingen blev til et helt folk.

Aramæere er i denne sammenhæng de mennesker, der lever i Aram, svarende til Syrien i dag. Går vi lidt tættere på den hebraiske tekst, kan den første sætning faktisk oversættes således: "Min forfader var en syrisk flygtning!" Migration hører

altså med til tilblivelsen af det bibelske Israel. Det er et udgangspunkt for hele den store historie.

Ny lektor i Det Gamle Testamente

Migration i Bibelen er et af de emner, der optager mig, og som jeg vil arbejde med i de kommende år. Nu som lektor i Det Gamle Testamente, som jeg har været siden 1. august 2021. Min tilknytning er dog ikke ny, for de sidste snart tyve år har jeg haft min daglige gang på fakultetet, først som studerende og siden som bibelforsker i forskellige tidsbegrænsede stillinger.

Det Gamle Testamente rummer det hele: kilder til oldtidens store civilisationer, fascinerende fortællinger og udfordrende udsagn om Gud og os. For mig er det teologiens kilde. Som lektor i faget ser jeg frem til at nærstudere denne tekstsamling ud i alle hjørner – og at diskutere teksterne og deres budskab med studerende, præster og andre interesserede.

Hvordan vi skal forstå Bibelens tale om Gud og mennesker i dag, er drivkraften i mit arbejde. Det gælder både spørgsmål om teksternes tilblivelse og funktion i antikken – og spørgsmål om deres betydning som helligtekster i dag.

Min faglige interesse omfatter især Det Gamle Testaments plads i kristen teologi og fortolkningshistorie, de gammeltestamentlige profeter og senest eksil og migration i Bibelen.

Min doktordisputats fra 2019 undersøger eksil i Esajas' Bog, og for tiden er jeg dybt beskæftiget med bibelhistorier om at leve i det fremmede. Det gælder fortællingerne om Josef og hans brødre i Egypten, den jødiske dronning Ester ved det persiske hof og drømmetyderen Daniel i Babylon. Det er *også* fortællinger om kulturmøder i antikken, der udfordrer og sætter spørgsmålstegn ved identitet, etnicitet og religion.

Migration i Bibelen

Det er ikke kun bibelforskere, som har fået øjnene op for migration som et teologisk tema. Rundt i verden fremkommer der i disse år et væld af undersøgelser og refleksioner, der søger at beskrive og bestemme kirkens plads og opgave i en verden præget af migration. Der er ingen tvivl om, at den politiske situation – syriske flygtninge på danske motorveje eller ved den hviderussiske grænse til Polen – er med til at sætte dette emne på dagsordenen.

En kritisk, videnskabelig beskæftigelse med dette tema er dog hverken søgt eller sensationsdrevet. At mennesker er i bevægelse, er et urgammelt fænomen. Det er både et litterært tema i store dele af Bibelen og en historisk virkelighed, som har påvirket tilblivelsen af de bibelske tekster. Tidligere generationer af forskere kaldte bare fænomenet noget andet: nomadetilværelse, folkeforflytninger, eksil.

I oldtiden var det almindeligt, at mennesker flyttede sig. For at drage i krig, for

at handle, for at formidle kontakt mellem forskellige riger eller for at flygte fra efterfølgelse, undertrykkelse og død.

Denne virkelighed har også omsluttet de mennesker, der skrev de gammeltestamentlige tekster. Deres erfaringer af tab, bortførelse og livet i det fremmede har haft indflydelse på de litterære gengivelser, vi finder i Det Gamle Testamente. For eksempel i forbindelse med den traumatiske ødelæggelse af Jerusalem for godt 2.600 år siden og spredningen af jøder ud over hele Mellemøsten.

Fortællinger om at flytte sig

Et skærpet fokus på migration sætter velkendte fortællinger i et andet lys og gør os i stand til på ny at se elementer og sammenhænge i teksterne, som altid har været der. Hele vejen igennem Bibelen møder vi en række menneskeskæbner, der må flytte sig af den ene eller anden årsag, og tydingen af Guds rolle i deres liv.

Mennesker får et kald fra Gud, der får dem til at bryde op. Kaldelsen af Abraham med løfte om land og folk sætter hele fortællingen om patriarkerne og gudsfolket Israel i gang. Efter et himmelsk kald forlader profeten Amos sit landbrug for at gå til naboriget mod nord og forkynde dom og undergang. Siden sender Jesus sine disciple ud i regionen for at bringe budskabet om ham ud til hele verden. Missionærer, herunder Paulus, er også migranter.

Sult får mennesker til at flytte sig igen og igen. Abraham og Sara søger ned til Egypten på grund af hungersnød. Isak og Rebekka rejser af samme årsag til Gerar. No'omi og hendes mand Elimelek migrerer i åbningen af Ruths Bog fra Betlehem til det forhadte naboland Moab på grund

af mangel på mad. Endelig tvinger en verdensomspændende sultkatastrofe – de syv magre år – Jakobs sønner til at rejse til Egypten for at købe korn hos deres bror Josef. Klimaflygtninge ville vi kalde dem i dag.

Forfølgelse og undertrykkelse

Politisk konflikt og personlig forfølgelse bringer også mennesker på flugt for at søge beskyttelse i det fremmede. Kong David søger i konflikten med Saul asyl i fjendelandet Moab. Jeroboam, Nordrigets første konge, lever en periode i eksil i Egypten. Profeten Elias skjuler sig fra den onde kong Akab i byen Sarepta ved Sidon på den fönikiske kyststrækning. Mange af Jerusalems indbyggere flygter med profeten Jeremias til Egypten af frygt for fremtørende babylonere. Et halvt årtusind senere flygter Josef og Maria med det nyfødte Jesusbarn også derned for at undslippe kong Herodes' barnemord.

I en større skala fortælles der om flygtningestrømme i kølvandet på assyrernes angreb på Nordriget i 700-tallet f.Kr. Og videre om folkeforflytninger efter babylonernes erobring af Jerusalem i begyndelsen af 500-tallet. Kongefamilien, overklassen og specialiserede håndværkere føres bort til Babylon i det moderne Irak. På trods af alle uhyrlighederne går livet videre.

I det fremmede

En række fortællinger beretter om tilværelsen i det fremmede og om at undslippe denne virkelighed. Moses og israelitternes udfrielse fra Egypten er en storstilet beretning om at slippe bort fra udnyttelse og undertrykkelse – og om den uvise

tilværelse som flygtninge i Sinajs ørken.

Der er også fortællinger om livet hjemme, når udefrakommende som moabitten Ruth pludselig dukker op og vil være som "en af os". Løbende instruerer Mosebøgerne læseren i, hvordan man skal behandle tilrejsende, flygtninge og fremmede. Begrundelsen bygger flere steder på folkets egne oplevelser: "Den fremmede må du ikke udnytte eller undertrykke. I var jo selv fremmede i Egypten" (2 Mos 22,20).

Endelig handler flere tekster om at undslippe Gud. Den skyldbetyngede Kain ser ingen muligheder for at blive fri fra sin skæbne; altid vil han være en omflakkende fredløs, på flugt fra Gud og mennesker. Profeten Jonas prøver også på det umulige: at løbe væk og skjule sig fra Himlens Herre. Og den store Salme 139 udtrykker lige dele frygt og fascination over mødet med en Gud, som kender til alt, hvad man foretager sig – og som man derfor aldrig kan flygte fra.

Historierne om Abraham, Isak og Jakob indbyder i særlig grad til en dybere undersøgelse. Det er en familie af nomader, der er i konstant bevægelse. Frem og tilbage. Der er en 'uro' i disse figurer; deres bosættelse rundt omkring er altid midlertidig. Lad os derfor vende tilbage til patriarken Jakob – ham der senere i Det Gamle Testamente huskes som en "syrisk flygtning".

Migranten Jakob

Beretningerne om Jakob i Første Mosebog er blandt de bedste i Bibelen. Der er en dobbelthed i portrættet af ham. Han er på samme tid enkeltindividet, der bestræber sine nærmeste og *halter* gennem tilværelsen, og så stamfaderen, der bliver

grundstammen for Guds eget folk. Hans liv er præget af kontraster. Han vokser op i familiens trygge ramme – i teltet – men forviklinger med storebror Esau leder til et liv i bevægelse. Nordpå mod Syrien, tilbage igen, for til slut at ende sine dage i Egypten.

Casey Strine fra universitetet i Sheffield forsker i litteratur og kultur i oldtidens Mellemøsten. Han har for nyligt præsenteret den spændende idé, at historien om Jakob kan læses som stadier i en flygtnings liv:

Først flugten. Jakob er migranten, der mod sin vilje må flygte fra Esaus hævn, det vil sige fra forfølgelse og død. Han må væk og kan ikke vende hjem – eller er i hvert fald bange for at gøre det. I første omgang er det hans mor Rebekka – en fra hans nære netværk – som sørger for, at han slipper afsted derfra og søger om midlertidig beskyttelse hos sin morbror Laban. Den berømte drøm i Betel om himmelstigen og Guds løfte om omsorg vokser ud af ængstelsen for at skulle migrere til et fremmed område. Interessant nok vil Jakob kun anerkende Gud som sin Herre, hvis han bliver beskyttet på rejsen og vender hjem i god behold.

Så asyl. Hos morbror Laban bliver Jakob budt velkommen; han er jo familie. Hans beskyttelse fra Esaus blodtørst er midlertidig, men ender med at vare i tyve år. Selvom Laban og Jakob er i familie, er forholdet mellem dem ikke ligeværdigt. Så længe Jakob er afhængig af Labans velvilje, er han i dennes magt. Laban drager dermed fordel af Jakobs flygtningestatus. Som når han efter bedraget på bryllupsnatten ikke efterlader Jakob andre muligheder end at blive og arbejde videre. Jakobs talent for at lyve

og bedrage – nogle gange flygtningens eneste handlemuligheder – er i sidste ende det, der hjælper ham væk fra Laban igen.

Til slut hjemkomsten. Efter tyve år i det fremmede vender Jakob hjem igen. Han er panisk angst for at skulle vende tilbage. Måske er 'hjem' ikke, som han huskede det. Måske vil han ikke blive taget godt imod. Brydekampen med det mystiske gud-menneske ved vadedstedet over Jabbok-floden iscenesætter hjemkomsten som en modstand, der skal overvindes. Og selvom Jakob bagefter forsones med storebror Esau, undres man som læser over, hvor oprigtig eller holdbar denne forsoning egentlig er. Er livet 'hjemme' overhovedet muligt igen efter så mange år på afstand?

Efter en årrække i Kana'an ender Jakob med at rejse afsted igen med sin store familie. Ned til landet ved Nilen, ned til Josef. Jakob dør som nævnt i Egypten, men bliver begravet blandt sine forfædre hjemme i Kana'an.

Et dobbelt perspektiv

Opmærksomheden på migration i Bibelen behøver hverken at være poppet eller politiserende. Den vokser naturligt ud af tekstsamlingen selv, dens fortællinger og historiske baggrund. Perspektiver fra moderne migrationsforskning er mest frugtbare, når de gør os bedre til at forstå og opdage oversete sammenhænge i de gamle tekster. Men pilen kan også vendes rundt. Studiet af Bibelen kan nemlig også gøre os klogere på forhold i vores egen tid. I en verden præget af migration.